

LIFE WOLFALPS EU

NEPOTROŠNA RABA VOLKOV V TURIZMU:

SMERNICE ZA ODGOVORNO RAVNANJE

LIFE18 NAT/IT/000972

Smernice za odgovoren turizem povezan z volkovi so bile pripravljene v okviru projekta LIFE WOLFALPS EU. Dokument je nadalje pregledala in potrdila strokovna skupina Evropske iniciative za velike zveri pri IUCN/SSC (LCIE).

Avtorji:

Irena Kavčič, Francisco Álvares, Elisa Avanzinelli, Luigi Boitani, Irene Borgna, Yorgos Iliopoulos, Miha Krofel, John Linnell, Sabina Nowak, Ilka Reinhardt, Robin Rigg, Ricardo N. Simon, Laura Scillitani, Astrid Vik Stronen, Igor Trbojevič, Theresa Walter and Aleksandra Majič Skrbinšek.

ZAHVALA

Za posvetovanje s strokovnjaki za varstvo volkov o možnih škodljivih vplivih nekaterih turističnih praks, povezanih z volkom, je bil uporabljen spletni vprašalnik. Spodaj navedenim se želimo zahvaliti za njihov čas in trud pri izpolnjevanju vprašalnika oz. pregledu dokumenta.

Sodelavci:

Vaidas Balys, Alistair Bath, Juan Carlos Blanco, Rachel Berzins, Simone Bobbio, Giulia Bombieri, Urs Breitenmoser, Rok Černe, Duško Ćirović, Marta De Biaggi, Elena Di Bella, Filippo Favilli, Hélène Fournet, Irene Gambini, Djuro Huber, Claudio Groff, Klemen Jerina, Petra Kaczensky, Laura Kiiraja, Felix Knauer, Miroslav Kutal, Bojana Lavrič, Carlo Maiolini, Peep Männil, Ralph Manz, Francesca Marucco, Dime Melovski, Joachim Mergeay, Anja Molinari-Jobin, Jānis Ozoliņš, Luca Pedrotti, Pierre-Yves Quenette, Daniele Regine, Elisabetta Rossi, Laurent Schley, Nuria Selva, Aleksander Trajce, Enrico Vettorazzo, Manuela Von Arx, Diana Zlatanova.

Priporočeno citiranje:

Kavčič I., Álvares F., Avanzinelli E., Boitani L., Borgna I., Iliopoulos Y., Krofel M., Linnell J., Nowak S., Reinhardt I., Rigg R., Simon R.N., Scillitani L., Stronen A.V., Trbojevič I., Walter T., Majič Skrbinšek A. 2022. Nepotrošna raba volkov v turizmu: smernice za odgovorno ravnanje. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 36 str.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 105078019
ISBN 978-961-6822-84-8 (PDF)

Vsebina

1. Uvod	4
2. Okrevanje populacij in priložnosti za turizem	5
3. Od konfliktov do sobivanja	7
3.1. Reja domačih živali	7
3.2. Sprejemanje javnosti in strah	9
3.3. Nezakonito ubijanje	10
3.4. Izguba habitata zaradi infrastrukture in človekovega vznemirjanja	10
3.5. Spuščeni in divji psi	10
3.6. Habitacija in pogojevanje s hrano	10
4. Smernice za odgovorni turizem, povezan z volkovi	11
4.1. Splošne smernice za vse oblike turizma z volkovi	11
4.1.1. Pravni okvir	11
4.1.2. Usposobljeni vodniki	11
4.1.3. Varnost in zdravje	11
4.1.4. Preprečevanje privajanja na ljudi in pogojevanja s hrano	12
4.1.5. Preprečevanje nevarnosti zaradi psov	12
4.1.6. Interpretacija in koristi za lokalno skupnost	12
4.1.7. Povezovanje turizma in naravovarstva	13
4.2. Smernice za dejavnosti iskanja volčjih sledi	16
4.2.1. Posebne smernice za dejavnosti, ki vključujejo iskanje volčjih sledi	18
4.3. Smernice za dejavnosti, povezane s tuljenjem volkov	19
4.3.1. Posebne smernice za dejavnosti, ki vključujejo tuljenje	21
4.4. Smernice za dejavnosti opazovanja volkov	22
4.4.1. Posebne smernice za dejavnosti, ki vključujejo opazovanje volkov	25
5. Primer dobre prakse turističnih programov, povezanih z volkom	25
6. Reference	27
Priloga: Dejstva o volkovi	31

V mnogih zgodnjeevropskih kulturah so imeli ljudje na splošno pozitivno mnenje o volku (Boitani, 1995; Boitani in Ciucci, 2009). Z antropocentričnim pogledom na naravo, ki ga je prineslo krščanstvo, ter z nastopom pašništva in živinoreje pa se je to spremenilo (Boitani, 1995). Volkove so začeli močno preganjati, kar je privedlo do njihovega iztrebljenja na skoraj celotnem območju njihove nekdanje razširjenosti na evropski celini.

V zadnjih nekaj desetletjih so se volkovi vrnili v mnoge dele Evrope, kjer jih ni bilo že več stoletij. Njihova vrnitev vpliva na vrsto človekovih dejavnosti in interesov, spremljajo jo različni družbeni spori in razhajajoča se mnenja o tem, kako je treba s populacijo upravljati (Boitani in Linnell, 2015; Linnell in Cretois, 2018).

Konflikti in negativne gospodarske posledice škod, ki jih povzročajo volkovi na domačih živalih, so najbolj pereče težave pri današnjem upravljanju z vrsto, zato so javna razprava in akademske raziskave o odnosih med volkom in človekom osredotočene ravno na te teme (Rode in sod., 2021). Vloga volkov za strukturo in delovanje ekosistema postaja vedno bolj prepoznavna (Hebbelwhite in sod., 2005; Kuijper in sod., 2013), vendar je večina raziskav narejenih v velikih naravnih krajinah. Interakcije med plenilcem in plenom v antropogeni krajini, kot je Evropa, so močno odvisne od konteksta, saj vplivi človeških aktivnosti pogosto zmanjšajo ekološke učinke velikih zveri (Kuijper in sod., 2016). Kljub temu so potencialne družbene koristi sobivanja človeka in volka še vedno premalo cenjene.

Volkovi so močno vpleteni v kulturo, etnografijo in tradicijo (Álvares in sod., 2011), njihova prisotnost lahko prinaša izobraževalne in raziskovalne prednosti, dohodke od trženja regij in produktov ter družbenogospodarske koristi od turizma, povezanega s prostoživečimi živalskimi vrstami (Rode in sod., 2021). V Severni Ameriki že nekaj desetletij izvajajo različne oblike turizma, povezanega z volkovi, kot so opazovanje in fotografiranje volkov ali opazovanje znakov njihove prisotnosti (Wilson in Heberlein, 1996), v manjšem obsegu tovrstne aktivnosti potekajo tudi v Evropi (Koščová in Koščová, 2016; Bavo in Villar Lama, 2020; Notaro in Grilli, 2021). Čeprav lahko turistična dejavnost lokalno poveča vrednost vrste, lahko hkrati tudi negativno vpliva na volkove in njihov življenjski prostor (habitat), zlasti ob vedno večjem povpraševanju po turizmu, povezanem s prostoživečimi živalskimi vrstami (Curtin in Kragh, 2014).

Člani projektne skupine LIFE WOLFALPS EU in skupine strokovnjakov Evropske iniciative za velike zveri pri IUCN/SSC (Large Carnivore Initiative for Europe) smo pripravili naslednje smernice za odgovorno nepotrošno rabo volkov v turizmu. Zasnovane so tako, da ima izvajanje dejavnosti čim manjši vpliv na volkove. Njihov namen je spodbuditi turistične dejavnosti, ki presegajo samo opazovanje posameznih prostoživečih osebkov, ter se osredotočiti na prisotnost volka in kulturno dediščino, povezano z volkom, kar lahko ustvari gospodarske priložnosti za lokalne skupnosti na območju razširjenosti volka in posledično privede do večje strpnosti do te zveri.

*Volk: grožnja ali nova priložnost za trajnostni razvoj podeželja?
(fotografija: Francesco Panuello – arhiv Maritime Alps Protected Areas)*

2. Okrevanje populacij in priložnosti za turizem

Volk je bil prvotno razširjen po celotni severni polobli. Zaradi organiziranega prizadevanja za iztrebljenje volkov so bili v 19. stoletju v več državah na robu izumrtja (Mech in Boitani, 2003). V zadnjem stoletju pa je prišlo do dramatičnega preobrata v stanju velikih zveri v Evropi. Strokovnjaki ocenjujejo, da je trenutno na območju celinske Evrope prisotnih več kot 17.000 volkov (Linnell in Cretois, 2018). Redno ali občasno se pojavljajo v vseh državah razen otoških (Irska, Islandija, Združeno kraljestvo, Ciper in Malta).

V preteklosti je prevladovalo mnenje, da ima volk praviloma negativen gospodarski vpliv na večji del družbe, saj je povzročal škodo na domačih živalih in plenil divjad (Mech in Boitani, 2003). Danes vedno bolj razumemo kako pomembno vlogo imajo volkovi v ekosistemu, saj lahko uravnavajo številčnost populacij plenskih vrst, spreminjajo njihovo vedenje in porazdelitev ter s tem zmanjšajo njihov vpliv na vegetacijo (Hebbelwhite in sod., 2005; Kuijper in sod., 2013), hkrati povečajo dostopnost mrhovine za mrhovinarje (Selva in sod., 2005), preprečujejo oziroma zmanjšujejo širjenje bolezni med živalmi prostoživečih vrst (Tanner in sod., 2019; Szewczyk in sod. 2021) in omejujejo številčnost populacij manjših plenilcev (Krofel in sod., 2017; Martins in sod., 2020). Poleg tega mnogi, ki pripisujejo vrednost obstoju in ohranjanju volkov v naravi, menijo, da je odgovornost družbe, da naslednjim generacijam preda celovit in zdrav ekosistem (Weiss in sod., 2007).

Volk je prepoznan kot najbolj karizmatična kopenska prostoživeča živalska vrsta, ki živi v Evropi (Albert in sod., 2018) in zato lahko pritegne pozornost turistov ter omogoči razvoj turizma. Prisotnost volka lahko poveča naravno vrednost območja, oblikuje jedro tržne strategije regije, obogati obstoječo turistično ponudbo ali omogoči razvoj novih turističnih produktov. Turizem, povezan z volkovi, lahko ustvarja prihodke in nove zaposlitve neposredno, pa tudi posredno, preko prihodka hotelov, restavracij in ostale turistične infrastrukture. V raziskavi, ki so jo izvedli v narodnem parku Yellowstone (ZDA), je bilo ocenjeno, da prihodki od turistov, ki obišejo območje treh zveznih držav (Wyoming, Montana, Idaho) samo zato, da vidijo ali slišijo volkove v parku, znašajo 35,5 milijona ameriških dolarjev letno (Duffield in sod., 2008). Poleg tega prisotnost volka oblikuje kulturno dediščino in lokalno identiteto ter prinaša izobraževalne in raziskovalne koristi (Rode in sod., 2021). Prihodki, ki se preko turizma, povezanega z volkovi, ustvarjajo za lokalno skupnost, lahko na lokalni ravni privedejo do večje strpnosti do volkov (Álvares in sod., 2011). Turistični programi lahko postanejo pomembna platforma za izobraževanje obiskovalcev o ekologiji in sobivanju z volkovi in lahko pomagajo dvigovati raven ozaveščenosti in spodbuditi prizadevanja za ohranitev volkov na mednarodni ravni.

Volk je plašna žival, ki se človeka izogiba, zato jih je brez strokovnih vodnikov težko opazovati (Mech in Boitani, 2003). Da bi ugodili povpraševanju turistov, se volkove v nekaterih primerih v naravi sledi, privablja na krmišča (Nowak in sod. 2021a) in spodbuja, da se odzovejo na človeško tuljenje (Wilson in Heberlein, 1996), vse od tega pa lahko negativno vpliva na vrsto. Glede na vedno večje število ljudi, ki jih zanima turizem, povezan s prostoživečimi vrstami živali, so potrebne smernice za turistične organizacije, turistične vodnike in predstavnike zaščitenej območij kot podlaga za razvoj odgovornih turističnih programov, povezanih z volkovi.

Prisotnost volka na nekem območju lahko preko ekoturizma ustvari nove gospodarske priložnosti (fotografija: Francesco Panuello – arhiv Maritime Alps Protected Areas)

3. Od konfliktov do sobivanja

Razumevanje groženj ohranitvi volka je ključnega pomena za razvoj trajnostnih in odgovornih turističnih programov, povezanih z volkovi. Slabe prakse namreč lahko privedejo do konfliktov, katerih pogosti posledici sta nizka strpnost do volkov in nezakonito ubijanje (Suutarinen in Kojola, 2017), ki je tudi eden najpomembnejših vzrokov za njihovo smrtnost. Odgovorni programi za turizem, povezan z volkovi, morajo zato osveščati o najpogostejših nevarnostih za varstvo populacije volka, prispevati k razumevanju konfliktov med človekom in volkom ter zagotoviti objektivne in točne informacije o volkovih.

Spodnja poglavja poudarjajo najpomembnejše grožnje za volkove v Evropi. Temu sledijo posebna priporočila, kako oblikovati turistične programe, ki bodo ustvarili alternativne vire prihodkov za lokalno skupnost ob tem pa imeli čim manjši vpliv na volkove in hkrati izražali bogato kulturno dediščino, povezano z volkom, ki izvira iz dolge tradicije skupnega sobivanja volka in človeka v Evropi. Dodatne informacije o volkovih ter zapletenem odnosu med človekom in volkom v antropogeni kulturni krajini Evrope so podane v Prilogi.

Potreba po zaščiti domačih živali pred plenjenjem volkov je podlaga za bogato kulturno dediščino, ki lahko obogati turizem, povezan z volkovi (fotografija: Christine Sonvilla – www.sonvilla-graf.at)

3.1. Reja domačih živali

Plenjenje domačih živali je vir konfliktov na večini območij, na katerih živijo tako volkovi kot tudi domače živali. Napadi na domače živali – v Evropi so to večinoma ovce, toda tudi koze, govedo, konji, osli in severni jeleni – imajo lahko negativen vpliv na strpnost javnosti in sprejemanje volkov, kar ima lahko pomembne posledice za ohranitev vrste. Z različnimi ukrepi lahko zmanjšamo ali omilimo vpliv plenjenja volkov na domače živali. V večini držav članic EU so na voljo sistemi za nadomestilo škod, ki jih povzročijo velike zveri. Vendar je škodo bolje preprečiti preden do nje pride: pri tem so najučinkovitejše metode uporaba elektroograj, varovanje z ograjo fladry¹, pastirski psi in človeški nadzor (Rigg in sod., 2001; Iliopoulos in sod., 2009; Reinhardt in sod., 2012; Bruns in sod., 2020).

Turistični programi lahko pripomorejo k dvigu ravni ozaveščenosti o učinkovitosti ukrepov za preprečevanje škode in o kompleksnosti sobivanja zveri in ljudi. Turisti morajo biti seznanjeni s tem, kako se ustrezno obnašati na območjih s pastirskimi psi (AGRIDEA, 2016), zlasti med hojo po pašnikih. Čredo in pastirske pse je potrebno čim manj vznemirjati. Turisti naj ohranjajo razdaljo in zaobidejo čredo, da bi zmanjšali nevarnost, da jih psi napadejo ali poškodujejo. Da bi izboljšali razumevanje odnosa med človekom in volkom ter izkoristili priložnosti, ki jih prinaša turizem, povezan s prostoživečimi živalskimi vrstami, za kmete in lokalne prebivalce, je treba spodbujati turistične obiske kmetij dobrih praks in neposreden dialog z zainteresiranimi kmeti. Turisti lahko sodelujejo v posameznih dejavnostih za varovanje domačih živali – tudi pri nameščanju/odstranjevanju elektroograj, nadzoru domačih živali in oskrbi pastirskih psov.

¹ Fladry je sestavljen iz vrste zastavic, obešenih na vrvi, z namenom odvrčanja volkov.

3.2. Sprejemanje javnosti in strah

Konflikti med človekom in volkom pogosto privedejo do negativnega odnosa javnosti do volkov ter lahko predstavljajo potencialno grožnjo za preživetje volkov (npr. več nezakonitega ubijanja, vedno večje zahteve po zmanjšanju števila volkov na območju itd.). Poleg konfliktov, povezanih s plenjenjem domačih živali, se je treba pri ohranjanju populacije volkov v antropogeni krajini, spoprijeti tudi z drugimi vrstami konfliktov, kot so konkurenca z lovci za isto vrsto plena, ubijanje lovskih psov (Bassi in sod., 2021; Iliopoulos in sod., 2021) in neposreden strah ljudi za lastno varnost (Bisi in sod., 2010).

Čeprav je ogroženost ljudi zaradi volkov predmet razgretih razprav v Evropi, pa je število potrjenih napadov volkov na ljudi sorazmerno nizko. V Evropi in Severni Ameriki je bilo v obdobju od leta 2002 do 2020 potrjenih 12 napadov na ljudi s 14 žrtvami, od katerih sta bila dva napada usodna (Linnell in sod., 2021). V mnogih primerih so bili napadi povezani s situacijami, v katerih so volkovi kazali habituirano in neboječe vedenje ter so se pred napadom že nekaj časa prehranjevali s človeškimi viri hrane (glej poglavje 3.6 o habituaciji). Pogojevanje s hrano in habituacija sta pogosto posledica namernega hranjenja ali nezakonitega zadrževanja volčjih mladičev v ujetništvu (Nowak in sod., 2021a). Na Aljaski je bil zabeležen tudi napad volkov, ki niso kazali nikakršnih znakov nenavadnega vedenja ali privabljanja s hrano (Butler in sod., 2010). Glede na to da je v Severni Ameriki skoraj 60.000 volkov, v Evropi pa 17.000, pri čemer si vsi delijo prostor s stotinami milijoni ljudi, je očitno, da so tveganja, povezana z napadom volka, zanemarljivo majhna (Linnell in sod., 2021).

Na odnos do volka in strah pred volkovi lahko med drugim vpliva poznavanje vrste (Ericsson in Heberlein, 2003; Gosling in sod., 2019). Turizem lahko deluje kot izobraževalna platforma in uporabnike ozavešča o potencialni ekološki vrednosti volkov, majhni verjetnosti, da bi se zgodil napad na človeka, učinkovitih ukrepov za varovanje domačih živali, pomembnosti ohranjanja primerne razdalje pri opazovanju in neprimernih praksah hranjenja živali, ki povzročajo habituacijo.

3.3. Nezakonito ubijanje

Zaradi konfliktov s človeškimi dejavnostmi del javnosti volkove še vedno dojema kot nadlogo, zaradi česar so pogosto nezakonito ustreljeni, ujeti v pasti in zastrupljeni (Fritts in sod., 2003; Galaverni in sod., 2016; Musto in sod., 2021; Nowak in sod., 2021). Poročila iz držav članic EU, podana po Direktivi o habitatih, kažejo na to, da nezakonito ubijanje predstavlja pomemben pritisk in grožnjo za ohranitev populacije volkov (FACE, 2021). Nezakonito ubite živali je zelo težko najti, posledično pa je težko oceniti pogostost nezakonitega lova v primerjavi z drugimi vzroki smrti. Tako je delež nezakonitega ubijanja verjetno večji od ocenjenega (Liberg in sod., 2011).

Volkovi se običajno skušajo izogniti človeku in ne štejejo za vrsto, ki je nevarna človeku (fotografija: Augusto Rivelli – arhiv Maritime Alps Protected Areas)

Turizem lahko prispeva k ohranjanju volkov in zmanjševanju nezakonitega ubijanja, saj z njim živali postanejo bolj dragocene žive kot pa mrtve.

3.4. Izguba habitata zaradi infrastrukture in človekovega vznemirjanja

Ker človeška populacija še naprej raste, predstavljata razdrobljenost in izguba življenjskega prostora (habitata) pomembno grožnjo za volka. Človekova dejavnost, vključno s turističnimi dejavnostmi, lahko zmanjša razpoložljivost morebitnih zatočišč in krajev za razmnoževanje, ki so za volkove pomembna in zato tudi najbolj ranljiva mesta v naravi. Odgovorni programi za turizem, povezan z volkovi, morajo upoštevati potrebo po preprečevanju nadaljnje izgube in razdrobljenosti habitata ter človekovo vznemirjanje na mestih, ki imajo velik pomen za ohranjanje volkov, zlasti na območjih brlogov in rendezvous mest². Vse dejavnosti morajo biti izvedene tako, da se čim bolj zmanjša vznemirjanje prostoživečih živali vseh vrst in v tesnem sodelovanju z raziskovalci ali drugim osebjem, ki je odgovorno za upravljanje te vrste.

² Rendezvous mesta so domača območja, ki jih volkovi uporabljajo po tem, ko mladiči zapustijo brlog, vendar še niso dovolj stari, da bi se lahko skupaj z odraslimi odpravili na lov.

3.5. Spuščeni in divji psi

Številne raziskave kažejo, da imajo lahko prostoživeči oziroma divji psi pomemben negativen vpliv na naravno okolje: lahko prežijo na različne prostoživeče vrste živali ter tekmujejo za plen in mrhovino z zvermi, ki živijo na istem geografskem območju, na primer z volkovi (Wierzbowska in sod., 2016; Conceição-Neto in sod., 2017). Psi lahko prenašajo patogene, ki so prenosljivi tudi na prostoživeče živalske vrste in ljudi. Poleg tega se psi lahko parijo z volkovi in imajo plodne potomce. Takšno križanje lahko ogrozi genetsko identiteto populacije volka ter vpliva na vedenje, ekologijo in ohranitveno vrednost volka (Mech in Boitani, 2003). Divji psi zato predstavljajo resno grožnjo ohranjanju volkov.

Volkovi lahko tudi napadejo spuščene domače pse (Linnell in sod., 2021). Čeprav volkove v takih primerih zanima predvsem pes (MacNay, 2002), je to lahko zelo stresno za vpletene ljudi. Psi, ki se gibljejo na osrednjih območjih volčjih teritorijev, lahko vznemirijo volčje mladiče in prisilijo starševske pare, da mladiče preselijo na druga, manj primerna mesta. Na območjih, ki jih pogosto obiskujejo tudi medvedi, lahko spuščeni psi izzovejo tudi napad medveda. Odgovorni programi za turizem, povezan z volkovi, lahko pomagajo dvigniti ozaveščenost o nevarnosti križanja. Turizem lahko ozavešča tudi o pomenu vodenja psov na povodcu med sprehajanjem v naravi, da bi preprečili vznemirjenje prostoživečih živali in zmanjšali tveganje napada velikih zveri.

3.6. Habituacija in pogojevanje s hrano

Habituacija ali privajanje je proces učenja, v katerem se žival privadi na ponavljajoče se dražljaje, ki nimajo ne pozitivnih ne negativnih posledic. Habituirani volkovi spoznajo, da jim ljudje ne predstavljajo grožnje, in se privadijo na človekovo prisotnost. Ta raven habituacije ni problematična, če volkovi tolerirajo ljudi, njihove objekte, vozila in dejavnosti na določeni razdalji, ne da bi jih pri tem neposredno zanimali ljudje sami (Reinhardt in sod., 2020).

Močna habituacija, pri kateri volkovi tolerirajo neposredno prisotnost ljudi na manjši razdalji (znotraj 30 metrov), pa je vedenje, ki lahko postane težavno. Habituacijo lahko okrepi pogojevanje s hrano, pri katerem živali prisotnost ljudi ali krajev, kjer so prisotni ljudje (npr. prostori za taborjenje, dvorišča), povežejo z razpoložljivostjo hrane (Nowak in sod., 2021a).

V današnji Evropi je najverjetnejši vzrok za problematično vedenje volkov do ljudi močna habituacija na neposredno prisotnost ljudi v povezavi s pogojevanjem s hrano. Pri večini prijavljenih napadov volkov od sredine prejšnjega stoletja v Evropi in Severni Ameriki so volkovi že prej kazali znake močne habituacije (Reinhardt in sod., 2020; Nowak in sod., 2021a). Zato je ključnega pomena, da se turistični ponudniki zavedajo, da je vsaka oblika namernega hranjenja volkov za namene turizma potencialno škodljiva za vrsto in lahko privede do smrti volka.

4. Smernice za odgovorni turizem, povezan z volkovi

Naslednje smernice so podlaga za pripravo visoko kakovostnih izobraževalnih programov za turiste, ki imajo hkrati čim manj negativnih vplivov na volkove, okoliško naravo in lokalno prebivalstvo. Smernice niso dokončne in jih je potrebno prilagoditi lokalnim razmeram v vsaki državi. Razlikujemo med splošnimi smernicami, ki veljajo za vse oblike turizma z volkovi, in posebnimi smernicami za dejavnosti sledenja volkovom, izzivanjem tuljenja in opazovanja volkov.

4.1. Splošne smernice za vse oblike turizma z volkovi

4.1.1. Pravni okvir

Pravni status volkov v državah Evropske unije je določen v Direktivi o habitatih (92/43/EEC) z glavnim ciljem vzdrževati ali doseči »ugodno stanje ohranjenosti« te vrste. Zaradi pomembnega števila izjem v posameznih državah veljajo za volkove različni pravni režimi glede na njihovo lokacijo v EU (Trouwborst in Fleurke, 2019). Populacije volka so uvrščene v Prilogo II in IV. Priloga II predpisuje vzpostavitev »posebnih ohranitvenih območij« za to vrsto, medtem ko Priloga IV predpisuje strogo varovanje, ki prepoveduje vsako uničenje ali škodo na populaciji (toda z odstopanji, ki so še vedno mogoča po členu 16) (Kaczynski in sod., 2013). Volk je v Bolgariji, Estoniji, Latviji, Litvi, Poljski, Slovaški in delih Grčije (severno od 39. vzporednika), Finski (območje upravljanja severnih jelenov) in Španiji (severno od reke Duero) uvrščen v Prilogo V, ki daje organom oblasti precej več manevrskega prostora v zvezi z instrumenti, ki jih lahko uporabijo za ohranjanje in upravljanje populacij, kot pa na območjih, ki so uvrščena v Prilogo IV (Trouwborst in Fleurke, 2019).

Večina evropskih držav je ratificirala tudi Bernsko konvencijo, ki volka uvršča v Prilogo II, v kateri je poudarek na varovanju in zmanjševanju vznemirjenja na območjih pomembnih za njihovo razmnoževanje. Vendar pa so številne srednje- in vzhodnoevropske države izrazile zadržke glede stroge zaščite (Linnell in sod., 2017).

V različnih državah in regijah lahko veljajo izjeme in različni predpisi na osnovi nacionalnih zakonodaj. Vse organizacije in podjetja, ki izvajajo turizem, povezan z volkovi, morajo zagotoviti vsa potrebna dovoljenja ter izvajanje vseh načrtovanih dejavnosti v popolni skladnosti z veljavno nacionalno, regionalno in lokalno zakonodajo (npr. predpisi parkov, nacionalna zakonodaja, ohranitveni ukrepi v okviru območij Natura 2000).

4.1.2. Usposobljeni vodniki

Da bi dosegli zadovoljstvo obiskovalcev in zagotovili, da turistično doživetje ne vpliva negativno na populacijo ali posamezne volkove, je pomembno, da se vse oblike takega turizma izvajajo s pomočjo dobro usposobljenih in izkušenih vodnikov, ki lahko zagotovijo varnost ter podrobne in točne informacije o biologiji, ekologiji in vedenju volka. Vodniki, ki ponujajo turistične programe, povezane z volkom, morajo imeti formalno izobrazbo, ki jo zagotavljajo uradne organizacije za usposabljanje turističnih vodnikov. Usposabljanje mora biti izvedeno v tesnem sodelovanju s strokovnjaki za velike zveri, biologi, gozdarji ali čuvaji parkov ter zajemati osnovne vidike biologije, ekologije in vedenja volka, interakcije med človekom in volkom (glej tudi Prilogo) ter vsebino teh smernic.

4.1.3. Varnost in zdravje

Da bi zagotovili varnost obiskovalcev na območjih velikih zveri in zmanjšali vpliv na volkove in druge prostoživeče živalske vrste, naj bodo varnostna priporočila o primernem vedenju na območjih velikih zveri obvezno izhodišče za vse oblike turizma, povezanega z volkovi.

Za pristno doživetje prisotnosti prostoživečih živalskih vrst in zagotavljanje varnosti, priporočamo enega vodnika za največ osem obiskovalcev. Obiskovalci naj vedno ostanejo v bližini vodnika in uporabljajo uhojene ali označene poti.

Če se volkovi približajo ljudem na manj kot 30 metrov ali sledijo ljudem, se morajo vodniki odzvati agresivno: govoriti glasno, vpiti in/ali ploskati z rokami, da bi prestrašili žival. Potrebna je previdnost pri rokovanju z volčjimi iztrebki (vonjanje, tipanje, jemanje vzorcev), da bi preprečili morebitno okužbo s parazitskimi boleznimi (npr. ehinokok oz. pasja trakulja).

4.1.4. Preprečevanje privajanja na ljudi in pogojevanja s hrano

Bistveno je, da ohranimo naravno plašnost volkov in preprečimo habituacijo (glej poglavje 3.6). Namerno hranjenje z namenom opazovanja ali fotografiranja je strogo odsvetovano (Council of Europe, 2018). Z volkovi je treba ravnati v skladu z načelom: ne približujmo se in ne hranimo.

V primeru srečanja z volkom je treba obiskovalce vedno odvracati od približevanja živalim in navezovanja stikov. Nikoli naj ne hranijo volkov ali uporabljajo vab za namene fotografiranja. Da bi preprečili pogojevanje s hrano, v gozdu ni dovoljeno odlagati ostankov hrane ali drugih organskih odpadkov.

Vse dejavnosti turizma, povezanega z volkovi v bližini poznanih ali domnevnih brlogov ali rendezvous mest, moramo v obdobju vzgoje mladičev, med sredino aprila in sredino septembra (15. 4. do 15. 9.), opustiti. Na ta način preprečimo privajanje mladičev na človekovo prisotnost v tem občutljivem obdobju in preprečimo vznemirjanje, ki bi lahko vodilo v opustitev brlogov in rendezvous mest. Če obstajajo dokazi, da turistične dejavnosti vznemirjajo volkove ali druge prostoživeče živalske vrste ali da volkovi postajajo privajeni na ljudi (kar bo sčasoma slabo zanje), je treba turistične dejavnosti začasno ustaviti.

4.1.5. Preprečevanje nevarnosti zaradi psov

Na dejavnosti, namenjene opazovanju ali sledenju volkov, ni priporočljivo voditi psov. Če turiste spremljajo psi, jih morajo imeti ves čas na povodcu. Ob obisku pašnikov, na katerih delajo psi, ki varujejo domače živali, je treba pse pustiti doma.

4.1.6. Interpretacija in koristi za lokalno skupnost

Za mnoge obiskovalce sta interpretacija in učenje o prostoživečih živalih glavni sestavini turističnega doživetja. Razlaga (interpretacija) naj vključuje pregled biologije, ekologije in vedenja volka, vpliv volkov na ekosisteme in kulturno dediščino, povezano z volkom (glej Prilogo). Turizem, povezan z velikimi zvermi, se v Evropi ne izvaja na odmaknjenih področjih divjine, temveč v pokrajini, v kateri prevladuje človek in v kateri se različne oblike uporabe krajine prekrivajo (npr. gozdarstvo, kmetijstvo, ovčereja, čebelarstvo, lov in turizem). Poleg prednosti mora interpretacija obravnavati tudi težave, povezane s prisotnostjo volka, in možne ukrepe in rešitve za blaženje konfliktov.

V turistične programe je dobro vključiti srečanja in razprave s predstavniki različnih deležniških skupin pod vodstvom vodnika, da bi ponazorili zapletenost in raznolikost predstav o ohranjanju in upravljanju populacije volkov: na primer srečanje z ovčerejcem, ki uporablja elektroograje ali pastirske pse za zaščito črede, ali srečanje s pastirjem na alpskih pašnikih. Če to ni mogoče, so priporočljive simulirane razprave z obiskovalci na temo upravljanja in sobivanja človeka in volka (npr. igra vlog kot oblika izkustvenega učenja, ki obiskovalcem omogoči, da se poistovetijo z drugimi deležniki; Oražem in Tomažič, 2019).

V okviru dejavnosti turizma, povezanega z volkovi, je pomembno spodbujati kulturno dediščino, povezano z volkovi: stare pasti za lovljenje volkov (Álvares in sod., 2011) ali prakse za zaščito domačih živali pred napadi volkov (npr. nočne ograde, pastirski psi) in podobno bodo obiskovalcem omogočile, da tradicijo sobivanja volkov in ljudi bolje umestijo v kontekst.

Programi naj dajo prednost bivanju na turističnih kmetijah, v lokalnih nastanitvah, najemu lokalnih turističnih vodnikov in pospeševanju lokalno izdelanih rokodelskih izdelkov domače obrti. Kjer je mogoče, je treba promovirati proizvode ali storitve, ki so označene kot prijazne velikim zverem. Oznake »velikim zverem prijazno« so podeljene praksam, ki zmanjšujejo škode zaradi velikih zveri ali spodbujajo sobivanje med velikimi zvermi in ljudmi: na primer oznaka medvedu prijazno v Sloveniji in na Hrvaškem (Kavčič in Majić Skrbinšek, 2019), oznaka Terre di Lupi v Italiji (Borgna in sod., 2018) ali podobno.

Vse oblike turizma, povezanega z volkovi, naj vključujejo lokalne prebivalce, ustvarjajo alternativne vire prihodkov in povečujejo koristi za lokalno skupnost (Karamanlidis in sod., 2016). Kjer je mogoče, naj bodo lokalni prebivalci povabljeni tudi k dejavnemu sodelovanju v aktivnostih spremljanja populacije (npr. sodelujejo pri sledenju volkovom in popisih z izzivanjem tuljenja; Rigg in sod., 2014; Ražen in sod., 2020), da bi vzpostavili zaupanje in povečali strpnost do volkov na lokalnem območju.

4.1.7. Povezovanje turizma in naravovarstva

Prostovoljski turizem je priložnostna dejavnost, v kateri turisti plačajo za sodelovanje pri raziskovanju, spremljanju in drugih aktivnostih za ohranjanje vrst in habitatov pod vodstvom usposobljenega osebja. Turisti lahko pod nadzorom raziskovalcev, predstavnikov zaščitenih območij ali drugega primerne osebja, sodelujejo pri sledenju volkovom, pregledovanju avtomatskih kamer, jemanju vzorcev za analizo DNK (Rigg in sod., 2014), popisih z izzivanjem tuljenja (Ražen in sod., 2020) ali pa pomagajo kmetom izvajati ukrepe varovanja domačih živali (Richter in sod., 2018).

Priporočena dobra praksa za vse oblike turizma, povezanega z volkovi, je lahko razvoj turističnega prispevka, pri katerem bi bil določen delež prihodkov iz vsakega turističnega programa nakazan v posebni sklad, ki ga je mogoče nameniti v podporo lokalnim pobudam za zmanjševanje konfliktov ali drugim prizadevanjem za ohranjanje vrste.

Primer kulturne dediščine, povezane s prisotnostjo volkov, je stara past za lovljenje volkov na Portugalskem (fotografija: Francisco Álvares)

4.2. Smernice za dejavnosti iskanja volčjih sledi

Volkovi se na splošno izogibajo ljudem in se običajno odzivajo na srečanja s človekom tako, da bežijo in se umaknejo. Turistične dejavnosti, povezane z volkom, pogosto zahtevajo poznavanje njihovega gibanja in sposobnost sledenja s pregledovanjem svežih znakov prisotnosti v njihovem življenjskem prostoru. Te aktivnosti imajo lahko negativen vpliv na vrsto. Sledenje svežih volčjih sledi lahko privede do volkov in jih vznemiri med prehranjevanjem na plenu, na počivališču, v brlogu ali na mestih pomembnih za vzgojo mladičev (glej Prilogo za podrobnosti). Vsakršna dejavnost, ki spodbuja hojo izven uhojenih poti, lahko vznemiri prostoživeče živali, povzroči konflikte z lokalnimi prebivalci in krši predpise ali ovira uradne dejavnosti spremljanja volkov in drugih živali prostoživečih vrst.

Če se približamo sveže ulovljenemu plenu, lahko volkove ali druge vrste odvrnemo od vrnitve k hranjenju. Posebej občutljivo je obdobje vzgoje volčjih mladičev, ki poteka med aprilom in septembrom (15.4. in 15.9.). Mladiči, mlajši od 6 tednov, imajo omejeno gibljivost, zaradi česar so bolj ranljivi za vznemirjenje kot starejši mladiči, ki so že sposobni slediti odraslim volkovom in se lahko umaknejo na varno (Frame in sod., 2007). Prisotnost človeka v bližini volčjega brloga ali rendezvous mest, lahko pripelje do vznemirjanja in opustitve teh mest.

Volčja stopinja ima štiri majhne prstne blazinice in eno veliko osrednjo blazinico; odtisi, ki jih pustijo kremplji, so običajno vidni. Volkovom zunaj uhojenih poti lahko sledimo zgolj v nasprotni smeri njihovega gibanja (fotografija: Miha Krofel)

4.2.1. Posebne smernice za dejavnosti, ki vključujejo iskanje volčjih sledi

- Volkovi so v času vzgoje mladičev zelo občutljivi na vznemirjanje, ki ga lahko povzročimo ljudje. Zato morajo biti vse **dejavnosti sledenja volkovom med 15. 4. in 15. 9. omejene na gozdne ceste, turistične steze in/ali uhojene poti**. Če poznamo lokacijo brloga ali rendezvous mesta ali domnevamo kje se nahaja, potem se je temu območju v tem obdobju treba izogibati.
- Izvajanje te dejavnosti priporočamo jeseni in pozimi, ko je to manj moteče za razmnoževanje volkov. Poleg tega na območjih, prekritih s snežno odejo, iskanje sledi v snegu ustvarja turistične priložnosti zunaj glavne turistične sezone. Če je to popolnoma v skladu z veljavno nacionalno, regionalno in lokalno zakonodajo, **je zima priporočljiv letni čas za turizem sledenja volkovom**. Da bi preprečili vznemirjanje drugih prostoživečih živali in konflikte z drugimi deležniki, se turisti ne smejo približevati zimskim krmiščem za prostoživečo divjad.
- **V obdobju vzgoje mladičev** (med 15.4. in 15.9.) je treba sledenje **omejiti na urejene poti**.
- Če slučajno naletite na **plen**, se mu **ne smete približevati** ali se ga dotikati, saj lahko s tem živali odvrnete od vrnitve k hranjenju.
- **Privabljanje in hranjenje volkov**, da bi jih zvabili na določeno mesto, **se kot del odgovornega turizma ne sme izvajati**.
- Turisti **ne smejo nikoli jemati iztrebkov in vzorcev** zaradi možnih zdravstvenih tveganj, razen pod nadzorom usposobljenega osebja ali vodnika. Udeležence spodbujamo, da raziskovalcem ali osebju pooblaščenemu za spremljanje populacije, sporočijo vse opažene znake prisotnosti volkov.
- Če slučajno opazite **volkove**, se jim **ne smete približevati** ali jih vznemirjati s hrupom ali močnimi lučmi.

Volčji iztrebki pogosto vsebujejo veliko dlake in delce kosti in se običajno nahajajo na vidnih mestih, kot so gozdne ceste (fotografija: Francisco Álvares)

4.3. Smernice za dejavnosti, povezane s tuljenjem volkov

S tuljenjem volkovi komunicirajo na daljavo. Tuljenje ima več funkcij, kot npr.: da lahko člani tropa ohranijo ali vzpostavijo stik drug z drugim, da se trop po lovu ponovno združi, da najdejo mladiče ali da mladiči opozorijo odrasle, če se znajdejo v nevarnosti. Tuljenje tropa je pogosto tudi pred odhodom na lov in po ponovni združitvi (Nowak in sod., 2007).

Prek tuljenja lahko trop sporoča sosednjim tropom, da je ozemlje zasedeno (Harrington in Asa, 2003). Na ta način se lahko rezidentni volkovi in vsiljivci izogonej spopadom. Tuljenje je pogostejše poleti, ko tropi zasedejo omejena območja (mesta za vzgojo mladičev) in je potreba po komuniciranju med mladiči in ostalimi člani tropa večja (Nowak in sod., 2007).

Volkovi se odzovejo na simulirano tuljenje – zlasti poleti in zgodaj jeseni. Popis volkov z izzivanjem tuljenja je pogost način za spremljanje volkov na različnih območjih (Nowak in sod., 2007; Potočnik in sod., 2010). Pristop zajema zvočni dražljaj, ki ga usposobljeni vodnik ustvari s posnemanjem volčjega tuljenja, na katero se volkovi lahko odzovejo (Nowak in sod., 2007). S tem je mogoče potrditi prisotnost teritorialnih volkov in legel, če se na tuljenje odzovejo mladiči (Nowak in sod., 2007; Ražen in sod., 2020).

Posnemanje volčjega tuljenja je priljubljena ekoturistična dejavnost, vendar izčrpna ocena o morebitnih negativnih vplivih še ni bila narejena (Leblond in sod., 2017). Potencialno lahko negativno vpliva na tamkajšnje volčje trope in ustvari negativne reakcije pri ljudeh, zlasti na območjih, kamor so se volkovi nedavno vrnili in povzročajo težave rejcem drobnice (Suter in sod., 2017). Dejavnost izzivanja tuljenja lahko spodbudi nezakoniti lov, saj lahko razkrije lokacijo legla. Zaradi možnih negativnih vplivov na volkove se turistične dejavnosti z izzivanjem tuljenja ne smejo izvajati. V regiji Piemont (Italija) je bila z ohranitvenimi ukrepi Natura 2000 ta dejavnost prepovedana za turistične namene na alpskih območjih (OPS/POO), na katerih so se naselili volkovi.

Kljub temu pa so turisti lahko vključeni v popise z izzivanjem tuljenja, če se izvajajo v okviru uradnih programov spremljanja volkov (kot npr. v Sloveniji, Franciji, Italiji). V Sloveniji se popisi z izzivanjem tuljenja izvajajo za spremljanje volkov na nacionalni ravni, pri čemer pri zbiranju podatkov sodelujejo usposobljeni prostovoljci (Potočnik in sod., 2010; Ražen in sod., 2020). Ker se popisi z izzivanjem tuljenja izvajajo le v ugodnih vremenskih razmerah, bi bilo težko izvajati turistične programe, vezane na določene datume. Lahko pa bi izvedli omejeno število manjših individualnih turističnih programov, v katerih bi turisti spremljali raziskovalce med nacionalnimi popisi spremljanja populacije. Spodbujamo sodelovanje med turističnimi organizacijami ter raziskovalci in upravljavci velikih zveri pri iskanju ustreznih rešitev za posamezne države.

Kot alternativo izzivanju tuljenja priporočamo vodene nočne sprehode, na katerih lahko turisti prisluhnejo spontanemu tuljenju volkov. V sodelovanju z raziskovalci ali upravljavci populacije volka in ob upoštevanju vseh možnih ukrepov za preprečevanje vznemirjanja, bi lahko v bližini rendezvous mest postavili pasivne akustične senzorje, ki bi posneli oglašanje lokalnega volčjega tropa. Posnetke bi lahko v sklopu predavanj predvajali turistom, ki med vodenimi sprehodi niso imeli dovolj sreče, da bi slišali spontano volčje tuljenje.

Človekovo posnemanje tuljenja volkov lahko vznemiri volkove in se lahko izvaja le v povezavi z uradnim spremljanjem populacije volkov (fotografija: Alessio Barale – arhiv Maritime Alps Protected Areas)

4.3.1. Posebne smernice za dejavnosti, ki vključujejo tuljenje

- **Izzivanju tuljenja volkov kot turistični dejavnosti se je treba izogibati**, razen če se dejavnost nanaša na uradne raziskave ali spremljanje populacije volka in jo neposredno vodi pooblaščen osebje. Na nekaterih območjih je izzivanje volčjega tuljenja kot turistična dejavnost prepovedano (npr. območja Natura 2000 v regiji Piemont v Italiji).
- Dejavnost je mogoče izvajati samo, če skupina **pasivno posluša**, da bi slišala spontano tuljenje volkov, **ne da bi jih spodbudila** k temu.
- Če dejavnost vključuje nočni pohod, da bi slišali spontano tuljenje, morajo obiskovalci vedno ostati v bližini vodnika in ne smejo zaiti z uhojenih poti, želimo namreč čim manj vznemirjati prostoživeče živali. Na območju medveda je potrebno kratko usposabljanje za varnost in seznanitev s primernim ravnanjem v primeru srečanja z medvedom.

4.4. Smernice za dejavnosti opazovanja volkov

V Evropi je več območij odprte krajine z dobro vidljivostjo in redno prisotnostjo volkov, kjer je mogoče opazovati volkove od daleč. Različna območja v Španiji, kot je Sierra de la Culebra (Zamora) ali rezervat Riaño (León), so v zadnjih letih postala nacionalne in mednarodne turistične destinacije za opazovanje volkov (Almarcha in Pastor-Alfonso, 2020). Splošna priporočila za odgovorni turizem, povezan z volkovi v Španiji, so podana v priložniku »Dobra praksa zam opazovanje medveda, volka in risa v Španiji« (MAPAMA, 2017).

Dejavnosti opazovanja volkov je treba izvajati samo na razglednih območjih, kjer je volkove mogoče opazovati od daleč, zato da preprečimo vznemirjanje in habituacijo volkov. Priporočena razdalja za odgovorno opazovanje volkov je odvisna od značilnosti območja. Primerna razdalja za opazovanje pomeni, da opazovalec ostane neopažen, zaradi česar se lahko volkovi vedejo naravno. Kjer topografija in vegetacija ne omogočata opazovanja od daleč, lahko volkove opazujemo iz opazovalnic za fotografiranje prostoživečih živali. Te morajo biti zgrajene iz zvočno izoliranih materialov, da se v njih utišajo gibi, in imeti ustrezno prezračevanje, na primer visok dimnik, ki ne razprši človeškega vonja na raven tal (Karamanlidis in sod., 2016).

Turistične dejavnosti, ki se izvajajo v okolici rendezvous mest, vzbujajo pomisleke glede morebitnega vpliva človekove dejavnosti na razmnoževanje volkov in večajo možnosti za krivolov potem, ko postane lokacija legla javno znana.

Volkove je v odprtih pokrajinah mogoče opazovati z velikih razdalj (fotografija: Miha Krofel)

Za preprečevanje vznemirjenja volkov je priporočljiva uporaba daljnogleda in teleskopa (fotografija: Francisco Álvares)

4.4.1. Posebne smernice za dejavnosti, ki vključujejo opazovanje volkov

- Opazovanje in fotografiranje volkov se **ne sme izvajati v bližini brlogov in rendezvous mest.**
- **Volkove je treba opazovati in fotografirati od daleč**, z daljnogledom ali teleskopom, ali iz zvočno in zračno izolirane opazovalnice.
- Primerna **razdalja za opazovanje volkov naj bo 800 do 1.000 metrov**, toda nikoli manj kot 500 metrov.
- Točke za opazovanje volkov je treba izbrati previdno, po možnosti naj bodo le-te na območjih, ki so že uporabljana za človeške dejavnosti.
- Dostop do točk za opazovanje volkov je treba vzpostaviti na način, ki čim manj vznemiri volkove. Pri tem je treba hrup in gibanje ohraniti na najnižji možni ravni ter se izogibati ključnemu življenjskemu prostoru volka (npr. rendezvous mesta), zato je potrebno tesno sodelovanje z raziskovalci, upravljavci prostoživečih živalskih vrst ali drugimi strokovnjaki.
- Vabe, posnemanje tuljenja, zvočni posnetki ali druge **tehniko za privabljanje živali se ne smejo uporabljati.**
- Uporaba žarometov ali druge vrste osvetlitve ponoči ni priporočljiva in je lahko na nekaterih območjih prepovedana.

5. Primer dobre prakse turističnih programov, povezanih z volkom

Primeri dobrih praks turističnih programov, povezanih z volkovi, primarno niso osredotočeni na opazovanje volkov, temveč na doživljanje njihovega življenjskega prostora in prisotnost volkov v njihovem naravnem okolju. To je omogočeno z vodenimi pohodi, na katerih obiskovalci iščejo znake prisotnosti volka (stopinje, iztrebki, vonjalne oznake, tuljenje). Vodniki naj zagotovijo informacije o biologiji volka ter pomagajo dvigniti ozaveščenost o učinku vrste na druge živali, gozd in ljudi. Predstaviti je treba lokalno kulturo območij, na katerih so volkovi prisotni ali na katera se vračajo, in ponuditi priložnosti za srečanje z lokalnimi prebivalci, na katere prisotnost volka vpliva neposredno ter tako pomagati k boljšemu razumevanju zapletene situacije sobivanja z volkovi.

Spodaj podajamo priporočila, kaj vključiti v turistične programe, povezane z volkom, da bi turističnim ponudnikom in organizatorjem potovanj pomagali oblikovati odgovorne programe, ki spodbujajo dobre prakse sobivanja in prinašajo koristi tako lokalnim prebivalcem kot tudi volku.

KAJ VKLJUČITI:

- Kratka informativna seznanitev na začetku, da bi predstavili znanstvene informacije o biologiji volka, pojasnili grožnje ohranitvi volka in izboljšali razumevanje konfliktov med človekom in volkom ter izzive pri sobivanju.
- Pojasnilo o tem, kako prepoznati in interpretirati sledi različnih živali, ki živijo na območju volka.
- Sledenje volkovom. Izven uhojenih poti se sledenje lahko izvaja samo v nasprotni smeri gibanja volkov. Med 15. 4. in 15. 9. je treba sledenje omejiti na gozdne ceste, turistične steze in/ali uhojene poti (glej poglavje 4.2.1).
- Opazovanje volkov na daleč, če značilnosti pokrajine to omogočajo.
- Čutno doživljanje, kot je poslušanje zvokov prostoživečih živali ponoči, vključno s spontanim tuljenjem volkov. Nočne pohode je treba med 15. 4. in 15. 9. omejiti na gozdne ceste, turistične steze in/ali uhojene poti, da bi preprečili vznemirjenje v času vzgoje mladičev.
- Gledanje fotografij/videoposnetkov volkov in drugih prostoživečih živali, pridobljenih s kamerami, postavljenimi na območju. Sodelovanje pri postavljanju in preverjanju fotopasti na gozdnih cestah, ki jih pogosto obiskujejo volkovi. Če je mogoče, se pridobljene videoposnetke odnese domov.

- Poslušanje zvočnih posnetkov tuljenja volkov. Posnetki naj ne bodo uporabljeni za izzivanje tuljenja.
- Obiski pašnikov/kmetij, na katerih so uporabljene metode za preprečevanje škode, pomoč kmetom pri nameščanju električnih ograj, za varovanje pred napadi volkov. Obisk kulturne dediščine, povezane z volkom, kot so pasti za volkove, ograde in pastirske kočice za zaščito domačih živali pred napadi volkov.
- Neposreden dialog med obiskovalci in lokalnimi prebivalci, strokovnjaki za velike zveri, gozdarji, lovci in drugimi deležniki, na katere vpliva prisotnost volka.
- Simulirane razprave z obiskovalci na temo upravljanja ter sobivanja človeka in volka (npr. igra vlog), da bi ponazorili zapletenost in raznolikost predstav o ohranjanju in upravljanju populacije volkov.
- Promocija lokalnih nastanitev, drugih storitev, spominkov in izdelkov (npr. volku prijazni izdelki, hrana s kmetij, sir s planšarij, izdelki rokodelskih obrti), da bi povečali koristi za lokalno skupnost.

Z zimskim sledenjem se izognemo vznemirjanju volkov v obdobju razmnoževanja (fotografija: Miha Krofel)

6. Reference

- Albert C., Luque G.M., Courchamp F. 2018. The twenty most charismatic species. *PLoS ONE*, 13, 7: e0199149. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199149>.
- Almarcha P., Pastor-Alfonso M.J. 2020. El turismo lobero en la Sierra de La Culebra (España). *Revista Lider*, 21: 137-160 (In Spanish).
- Álvares F., Domingues J., Sierra P., Primavera P. 2011. Cultural dimension of wolves in the Iberian Peninsula: implications of ethnozoology in conservation biology. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 24(3): 313-331.
- Bassi E., Pervan I., Ugarković, D., et al. 2021. Attacks on hunting dogs: the case of wolf-dog interactions in Croatia. *European Journal of Wildlife Research*, 67: 4.
- Bavo P., Villar Lama A. 2020. Lobo ibérico y turismo en la "España vaciada". *TERRA. Revista de Desarrollo Local*, 6: 179-203 10.7203/terra.6.16822.
- Bisi J., Liukkonen T., Mykrä S., et al. 2010. The good bad wolf—wolf evaluation reveals the roots of the Finnish wolf conflict. *European Journal of Wildlife Research*, 56: 771–779 <https://doi.org/10.1007/s10344-010-0374-0>.
- Boitani L. 1995. Ecological and cultural diversities in the evolution of wolf–human relationships. In: Carbyn L.N., Fritts S.H., Seip D.R. (Eds.), *Ecology and conservation of wolves in a changing world*, Canadian Circumpolar Institute, Edmonton, Alberta, Canada: 3-11.
- Boitani L., Ciucci P. 2009. Wolf management across Europe: Species conservation without boundaries. In: Musiani, M., Boitani, L., Paquet, P. (Eds.), *A new era for wolves and people: Wolf recovery, human attitudes, and policy*, University of Calgary Press: 15-39.
- Boitani L., Linnell J. 2015. Bringing large mammals back: Large carnivores in Europe. In: Pereira H., Navarro L. (Eds.), *Rewilding European landscapes*, Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-12039-3_4.
- Boitani L., Álvares F., Anders O., et al. 2015. Key actions for large carnivore populations in Europe. Institute of Applied Ecology, Rome, Italy. Report to DG Environment, European Commission, Bruxelles.
- Bruns A, Waltert M, Khorozyan I 2020. The effectiveness of livestock protection measures against wolves (*Canis lupus*) and implications for their co-existence with humans. *Global Ecology and Conservation* 21: e00868. <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2019.e00868>.
- Butler L., Dale B., Beckmen K, Farley. 2011. Findings related to the March 2010 fatal wolf attack near Chignik Lake, Alaska. *Wildlife Special Publication*, Alaska Department of Fish and Game, Division of Wildlife Conservation, USA.
- Borgna I., Caliarì S., Barabino A., et al. 2018. Art, science, school and... cheese. Most original communication actions implemented by the LIFE WOLFALPS Project. In: Marucco F., Maiolini C., Gandolfi M., Boitani L. (Eds.), *Wolf-human coexistence in the Alps and in Europe*. Abstract Book of the International Final Conference of the LIFE WOLFALPS project, 19-20 March 2018, Trento, Italy. 84 pp.
- Chapron G., Kaczensky P., Linnell J.D.C., et al. 2014. Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes. *Science*, 346: 1517-1519
- Conceição-Neto N., Godinho R., Álvares F., et al. 2017. Viral gut metagenomics of sympatric wild and domestic canids, and monitoring of viruses: insights from an endangered wolf population. *Ecology and Evolution*, 7(12): 4135-4146. DOI: 10.1002/ece3.2991.
- Council of Europe. 2018. Recommendation No. 198 of the Standing Committee on the use of artificial feeding as a management tool of large carnivore populations and their prey, with a particular emphasis on the brown bear, 30 November 2018, Rec(2018)198E, available at: <https://rm.coe.int/recommendation-on-the-use-of-artificial-feeding-as-a-management-tool-of/16808e4cad> (accessed 21 February 2022).
- Curtin S., Kragh G., 2014. Wildlife tourism: Reconnecting people with nature. *Human Dimensions of Wildlife*, 19(6): 545-554 <https://doi.org/10.1080/10871209.2014.921957>.
- Černe R., Krofel M., Jonozovič M., et al. 2019. A fieldguide for investigating damages caused by carnivores: Brown bear, grey wolf, golden jackal, red fox, Eurasian lynx. Slovenia Forest Service - LIFE DINALP BEAR project, Ljubljana, Slovenia, 88 pp.
- Duffield J., Neher C., Patterson D. 2008. Wolf recovery in Yellowstone: Park visitor attitudes, expenditures and economic impacts. *Yellowstone Science*, 25: 1.
- Ericsson G., Heberlein T. 2003. Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back. *Biological Conservation*, 111: 149–159.
- FACE. 2021. Combatting the greatest threat to wolves in Europe: illegal killing. <https://www.face.eu/2021/09/intergroup-combatting-the-greatest-threat-to-wolves-in-europe/>.
- Frame P., Cluff H., David H. 2007. Response of wolves to experimental disturbance at homesites. *The Journal of Wildlife Management*, 71: 316-320.
- Fritts S., Stephenson R., Hayes R., Boitani L. 2003. Wolves and humans. In: Mech D, Boitani L (Eds.), *Wolves: behavior, ecology, and conservation*. University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Galaverni M., Caniglia R., Fabbri E., et al. 2015. One, no one, or one hundred thousand: how many wolves are there currently in Italy? *Mammal Research*, 61: 13-24.
- González J., Talegón J., Vallejo J. R., Álvares F. 2019. LVPVS MORBOS SANABAT. El carácter utilitario del lobo ibérico y su dimensión simbólica. Paso Honroso Ed., Salamanca.
- Gosling E., Bojarska K., Gula R., Kuehn R. 2019. Recent arrivals or established tenants? History of wolf presence influences attitudes toward the carnivore. *Wildlife Society Bulletin*, 43(4): 639–650.
- Harrington F.H., Asa C.S. 2003. Wolf communication. In: Mech D, Boitani L (Eds.), *Wolves: behavior, ecology, and conservation*. University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Hebbelwhite M., White C.A., Nietvelt C.G., et al. 2005. Human Activity Mediates a Trophic Cascade Caused by Wolves. *Ecology*, 86, 8: 2135-2144.
- Huber J., Von Arx M., Bürki R., et al. 2016. Wolves living in proximity to humans. *KORA Bericht Nr*, 76: 1-19.
- Iliopoulos Y., Sgardelis S., Koutis V., Savaris D. 2009. Wolf depredation on livestock in central Greece. *Acta Theriologica*, 54: 11-22.
- Iliopoulos Y., Astaras C., Lazarou Y., et al. 2019. Tools for co-existence: Fladry corrals efficiently repel wild wolves (*Canis lupus*) from experimental baiting sites. *Wildlife Research*. 10.1071/WR18146.
- Iliopoulos Y., Antoniadis E., Kret E., et al. 2021. Wolf–hunting dog interactions in a biodiversity hot spot area in northern Greece: Preliminary assessment and implications for conservation in the Dadia-Lefkimi-Soufli Forest National Park and adjacent areas. *Animals*, 11(11): 3235.
- Kaltenborn B.P., Brainerd S.M. 2016. Can poaching inadvertently contribute to increased public acceptance of wolves in Scandinavia? *European Journal of Wildlife Research*, 62: 179-188.
- Kaczensky P., Chapron G., von Arx M., et al. 2013. Status, management, and distribution of large carnivores - bear, lynx, wolf & wolverine - in Europe. Part 1 - Europe summaries. Report: 1-72. A Large Carnivore Initiative for Europe Report prepared for the European Commission.
- Kavčič I., Majič Skrbinšek A. 2019. Bear friendly labelling promoting coexistence with bears. *Carnivore Damage Prevention News*, 18: 1-7.
- Karamanlidis A., Kavčič I., Majič Skrbinšek A., et al. 2016. Non-consumptive use of brown bears in tourism: guidelines for responsible practices. Ljubljana, Biotechnical faculty, Biology Department: 22 pp.
- Koščová N., Koščová M. 2017. Conditions for wildlife watching tourism development in Slovakia. *Folia Geographica*, 59(1): 82–97.
- Krofel M., Giannatos G., Čirovič D., et al. 2017. Golden jackal expansion in Europe: a case of mesopredator release triggered by continent-wide wolf persecution? *Hystrix: Italian journal of mammalogy*, 28(1): 9-15.
- Kuijper D.P.J., Kleine C., Churski M., et al. 2013. Landscape of fear in Europe: wolves affect spatial patterns of ungulate browsing in Białowieża Primeval Forest, Poland. *Ecography*, 36: 1263-1275.
- Kuijper D.P.J., Sahlén E., Elmhagen B., et al. 2016. Paws without claws? Ecological effects of large carnivores in anthropogenic landscapes. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 283: 20161625.

- LCIE. 2019. Management of bold wolves. Policy Support Statements of the Large Carnivore Initiative for Europe.
- Leblond M., Dussault C., St-Laurent M-H. 2017. Space use by gray wolves (*Canis lupus*) in response to simulated howling: a case study and a call for further investigation. *Canadian Journal of Zoology*, 95(3): 221-226. <https://doi.org/10.1139/cjz-2016-0191>.
- Liberg O., Chapron G., Wabakken P., et al. 2012. Shoot, shovel and shut up: cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe. *Proceedings of the Royal Society B*, 279: 910–915.
- Linnell J.D.C., Cretois B. 2018. The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe. *European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development* 106.
- Linnell J.D.C., Løe J., Okarma H., et al. 2002. The fear of wolves: a review of wolf attacks on humans. *Norwegian Institute for Nature Research Oppdragsmelding*, 731: 1-65.
- Linnell J.D.C., Trouwborst A., Fleurke F.M. 2017. When is it acceptable to kill a strictly protected carnivore? Exploring the legal constraints on wildlife management within Europe's Bern Convention. *Nature Conservation* 21: 129-157. <https://doi.org/10.3897/natureconservation.21.12836>.
- Linnell J.D.C., Kovtun E., Rouart I. 2021. Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020. NINA Report 1944. Norwegian Institute for Nature Research.
- Lozano J., Olszańska A., Morales-Reyes Z., et al. 2019. Human-carnivore relations: A systematic review. *Biological Conservation*, 237: 480–92. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.07.002>.
- Majič Skrbinšek A., Skrbinšek T. (Eds.). 2018. Dynamics of public attitudes toward wolves and wolf conservation in Italian and Slovenian Alps during the implementation of LIFE WOLFALPS project, Technical report, Project LIFE 12 NAT/IT/00080 WOLFALPS.
- MAPAMA 2017. Best practices for bear, wolf and lynx watching in Spain. Ministerio de agricultura y pesca, alimentación y medio ambiente. Publicaciones de la SGAPC. Available at: https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-la-biodiversidad/bestpracticesforbearwolfandlynx_tcm30-201026.pdf.
- Martins I., Krofel M., Mota P.G., Álvares F. 2020. Consumption of carnivores by wolves: A worldwide analysis of patterns and drivers. *Diversity*, 12: 470. DOI:10.3390/d12120470.
- McNay M.E. 2002. A case history of wolf-human encounters in Alaska and Canada. – Alaska Department of Fish and Game. – Wildlife Technical Bulletin 13.
- Mech L. D., Boitani L. 2003. *Wolves: Behavior, ecology, and conservation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Musto C., Cerri J., Galaverni M., et al. 2021. Men and wolves: Anthropogenic causes are an important driver of wolf mortality in human-dominated landscapes in Italy. *Global Ecology and Conservation*, 32(6): e01892 <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2021.e01892>.
- Mysłajek R.W., Romański M., Kwiatkowska I., et al. 2021. Temporal changes in the wolf *Canis lupus* diet in Wigry National Park (northeast Poland), *Ethology Ecology & Evolution*, 33(6): 628-635.
- Notaro S., Grilli G. 2021. Assessing tourists' preferences for conservation of large carnivores in the Italian Alps using a discrete choice experiment. *Journal of Environmental Planning and Management*. <https://doi.org/10.1080/09640568.2021.1924124>.
- Nowak S., Jędrzejewski W., Schmidt K., et al. 2007. Howling activity of free-ranging wolves (*Canis lupus*) in the Białowieża Primeval Forest and the Western Beskidy Mountains (Poland). *Journal of Ethology*, 25: 231–237.
- Nowak S., Mysłajek R.W., Kłosinska A., Gabrys G. 2011. Diet and prey selection of wolves (*Canis lupus*) recolonising Western and Central Poland. *Mammalian Biology*, 76: 709–715.
- Nowak S., Szewczyk M., Tomczak P., et al. 2021a. Social and environmental factors influencing contemporary cases of wolf aggression towards people in Poland. *European Journal of Wildlife Research*, 67:69.
- Nowak S., Żmihorski M., Figura M., et al. 2021b. The illegal shooting and snaring of legally protected wolves in Poland. *Biological Conservation*, 264, 5. 109367. [10.1016/j.biocon.2021.109367](https://doi.org/10.1016/j.biocon.2021.109367).
- Oražem V., Tomažič I. 2019. Role-play. Wolf and human – challenges of coexistence. Educational material prepared within the project LIFE WOLFALPS EU (LIFE18 NAT/IT/000972). https://www.lifewolfalps.eu/wp-content/uploads/2021/05/E.4_Role-play-cards_ENG_final.pdf.
- Pitulko V.V., Kasparov, A.K. 2017. Archaeological dogs from the Early Holocene Zhokhov site in the Eastern Siberian Arctic. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 13: 491-515.
- Potočnik H., Krofel M., Skrbinšek T., et al. 2010. Monitoring volkov z izzivanjem tuljenja. SloWolf Report (LIFE08 NAT/SLO/000244 SloWolf) (In Slovenian) <http://www.volkovi.si/wp-content/uploads/2014/10/2010-potocnik-et-al.-howling-porociloslowolf.pdf>.
- Ražen N., Kuralt Ž., Fležar U., et al. 2020. Citizen science contribution to national wolf population monitoring: what have we learned? *European Journal of Wildlife Research*, 66: 46.
- Reinhardt R., Kaczensky P., Frank J., et al. 2020. How to deal with bold wolves – Recommendations of the DBBW. BfN-Skripten 577. <https://www.dbb-wolf.de/mehr/relevante-literatur>.
- Richter T., Hoffman S., Thies K., Schuette P., 2018. Volunteers promote wolf and livestock coexistence. In: *Pathways Europe 2018: Resurrecting the Wild!?: 174*.
- Rigg R. 2001. Livestock guarding dogs: their current use worldwide. IUCN/SSC Canid Specialist Group, Oxford, UK. https://iciepub.nina.no/pdf/634994135320630456_IUCN%20CSG%20Occasional%20Papers%20Rigg%20LGDs.pdf.
- Rigg R., Skrbinšek T., Linnell J., 2014. Engaging hunters and other stakeholders in a pilot study of wolves in Slovakia using non-invasive genetic sampling. Final report. https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/pa_slovakia_finalreport.pdf.
- Rio-Maior H., Beja P., Nakamura M., Álvares F. 2018. Use of space and homesite attendance by Iberian wolves during the breeding season. *Mammalian Biology*, 92: 1-10.
- Rode J., Flinzberger L., Karutz R., et al. 2021. Why so negative? Exploring the socio-economic impacts of large carnivores from a European perspective, *Biological Conservation*: 255.
- AGRIDEA 2016. Safe encounters with livestock guardian dogs. Viewed 10 November 2021, <http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/herdenschutzhund/tourismus-und-herdenschutzhund/when-encountering-livestock-guardian-dogs/>.
- Selva N., Jędrzejewska B., Jędrzejewski W., Wajrak A. 2005. Factors affecting carcass use by a guild of scavengers in European temperate woodland. *Canadian Journal of Zoology-revue Canadienne De Zoologie*, 83: 1590-1601.
- Soethe N. 2020. Herd protection aid by Wikiwolves: the potential and limits of a network of volunteers. *Carnivore Damage Prevention News* 19: 31-35.
- Suter S., Giordano M., Nietlispach S., et al. 2016. Non-invasive acoustic detection of wolves. *Bioacoustics*, 26: 1-12.
- Suutarinen J., Kojola I., 2017. Poaching regulates the legally hunted wolf population in Finland. *Biological Conservation*, 215: 11-18.
- Szewczyk M., Łeppek K., Nowak S., et al. 2021. Evaluation of the presence of ASFV in wolf feces collected from areas in Poland with ASFV persistence. *Viruses* 13(10): 2062.
- Tanner E., White A., Acevedo P., et al. 2019. Wolves contribute to disease control in a multi-host system. *Scientific Reports*, 9, 7940. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-44148-9>.
- Trouwborst A., Fleurke F.M. 2019. Killing wolves legally: Exploring the scope for lethal wolf management under European nature conservation law. *Journal of International Wildlife Law & Policy*, 22(3): 231-273.
- Weiss A., Kroeger T., Haney J., Fascione N. 2007. Social and ecological benefits of restored wolf populations. In: *Transactions of the 72nd North American wildlife and natural resources conference*, Portland, OR, USA: 297–319.
- Wilson M.A., Heberlein T.A., 1996. The wolf, the tourist, and the recreational context: New opportunity or uncommon circumstance? *Human Dimensions of Wildlife: An International Journal*, 1, 4: 38-53, <https://doi.org/10.1080/10871209609359077>.
- Wierzbowska I. A., Hędrzak M., Popczyk B., et al. 2016. Predation of wildlife by free-ranging domestic dogs in Polish hunting grounds and potential competition with the grey wolf. *Biological Conservation*, 201: 1-9.

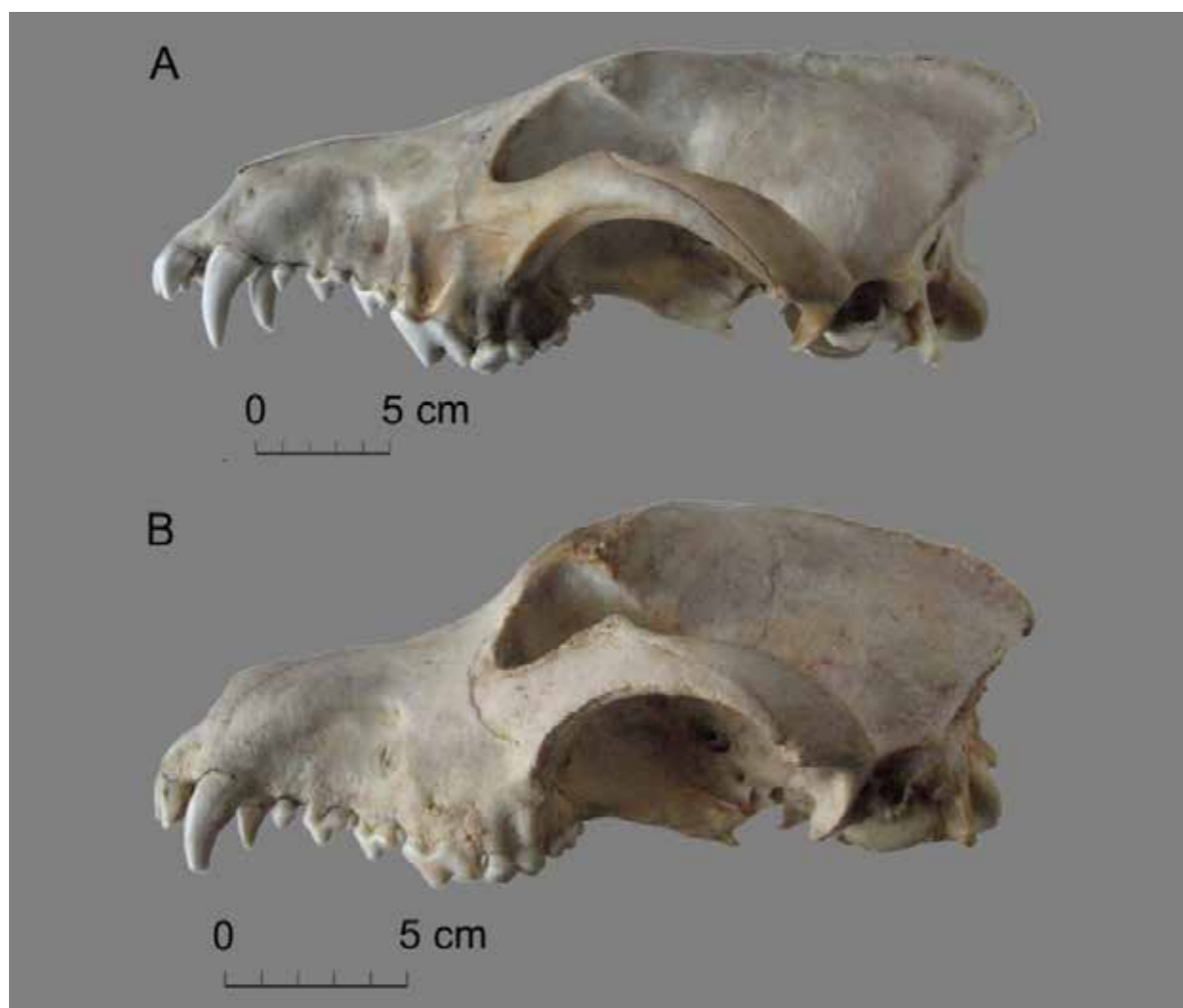
Priloga: Dejstva o volkovih

• KAKO IZGLEDA VOLK?

Volk (*Canis lupus*) je največji predstavnik družine psov in drugi največji plenilec v Evropi za rjavim medvedom. Evropski volkovi so približno tako veliki kot nemški ovčarji: od 100 do 120 cm dolgo telo, s plečno višino 60 do 90 cm. Odrasli volkovi tehtajo od 30 do 50 kg, pri čemer so volkovi v severni Evropi običajno večji in težji. Samice so za približno 20 % lažje od samcev. Volkov rep je v povprečju dolg 40–45 cm in sega do gleženjskega sklepa zadnjih okončin.

Morfološko se volk razlikuje od psa po svojem ozkem prsnem košu, dolgih udih z velikimi šapami, močnem vratu, veliki lobanji s širokim čelom, močnih in podolgovatih čeljustih z daljšimi podočniki in močnimi dobro razvitimi kočniki. Če pogledamo glavo volka, je ta od spredaj videti trikotna, ploska in široka. Gledano s strani je glava volka od vrha lobanje do konice nosu skoraj ravna. Glava psa ima gledano s strani večji kot z očitnejšo »čelno prekinitvijo« (prehod med čelom in gobcem). Oči so običajno rumene do jantarne.

Barva kože volkov v Evropi je ponavadi bež, z rumeno rjavimi ali temnimi odtenki rjave na vrhu vratu, ramenih in hrbtu. Le čelo je zelo sivo, zadnji del ušes rdečkast, spodnji del gobca, grlo in trebuh pa so bistveno svetlejši, bež ali krem. Glede na izvorno populacijo se odtenek kože razlikuje, kar je lahko tipično za določeno populacijo in tako omogoča prepoznavo fenotipa pri nekaterih populacijah (npr. črna konica repa, bela maska in črne proge so prisotne na sprednjih udih iberske in apeninske populacije). V srednji in južni Evropi volkovi menjavajo poletni in zimski kožuh: poleti so skoraj kratkodlaki in svetlejši, pozimi pa imajo gost, bolj kontrasten zimski kožuh, ki ga večina ljudi povezuje s tipičnim videzom volka.

Primerjava morfologije lobanje volka (A) in psa (B) (Pitulko and Kasparov, 2017)

• ZNAKI PRISOTNOSTI: STOPINJE IN IZTREBKI

Volk pušča sledi, ki so značilne za predstavnike družine psov. Odtis volkove stopinje je podoben odtisu velikega psa, sestavljen je iz štirih majhnih prstnih blazinic in ene velike osrednje blazinice. Odtis volkove stopinje je dolg in simetričen, njegova običajna dolžina je od 8 do 11 cm (brez krempljev) in širina od 7 do 10 cm. Običajno so v odtisu razločno vidni štirje dolgi in močni kremplji. Pri gibanju po mehkem snegu ali mokrih tleh volk svoje prste, kolikor je le mogoče, razširi. V tem primeru njegove sledi lahko zamenjamo s sledmi risa. Vendar so risova stopala manjša, običajno dolga med 7 in 8 cm ter široka med 6 in 7 cm. Poleg tega imajo risi, podobno kot domače mačke, vpotegljive kremplje (kremplje lahko vpotegne v šapo), ki zato v odtisih risovih stopinj običajno niso vidni, razen na primer na strmem ali spolzkem terenu. Odtisi lisičjih stopinj so po obliki podobni volčjim, toda veliko manjši, običajno merijo okoli 5 cm v dolžino in 4 cm v širino. Odtisi evrazijskega šakala (*Canis aureus*) so manjši, srednji dve prstni blazinici sprednjih tac pa sta pogosto delno zlit.

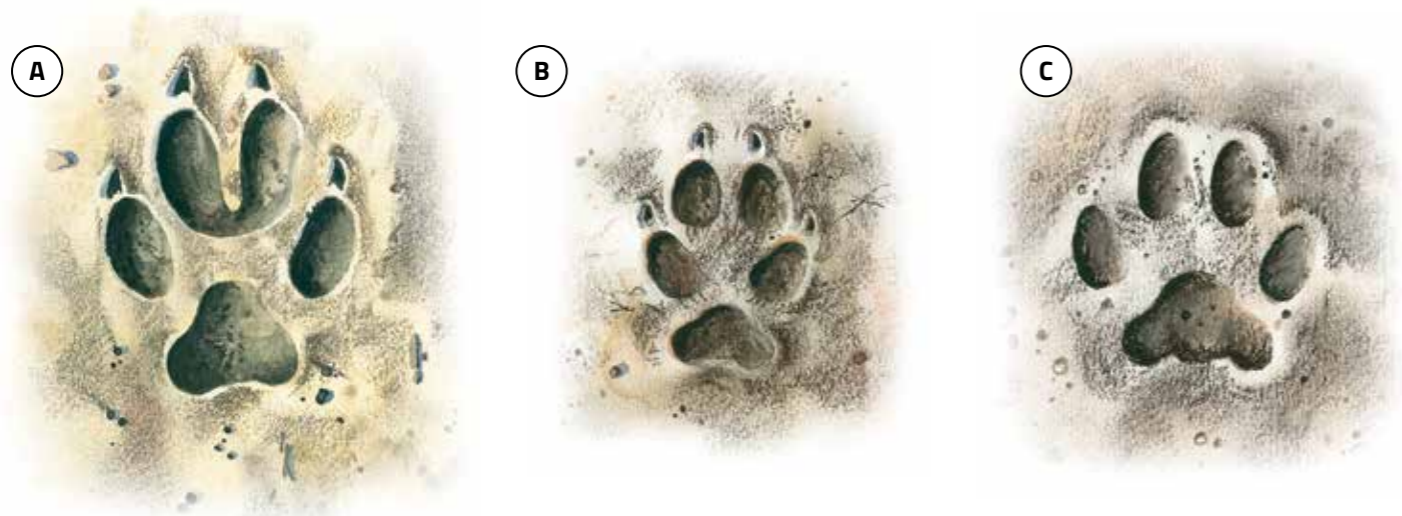
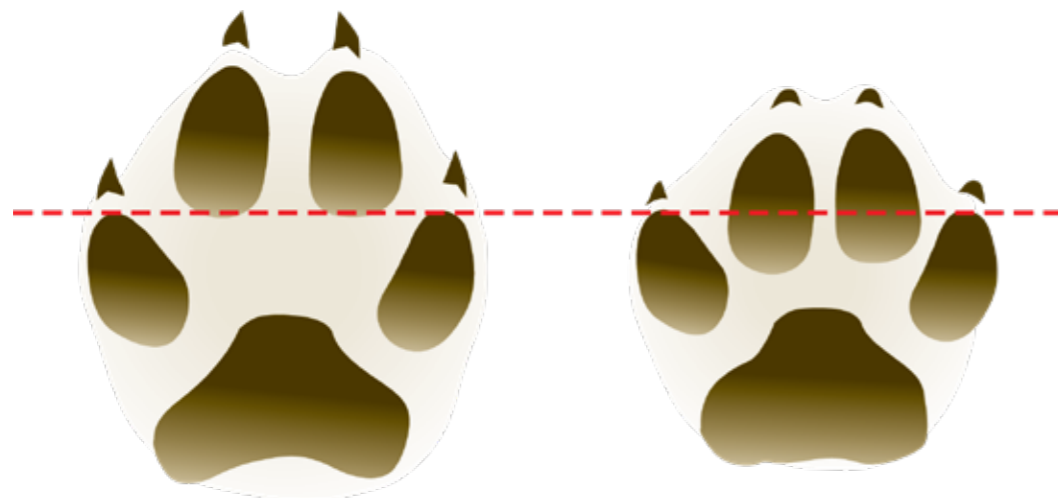
Mnogi psi pustijo vidno drugačne odtise stopinj kot volkovi. Pogosto so manjši, nekateri pa imajo tudi očitno bolj okrogle šape. Toda obstajajo tudi pasme psov, pri katerih ni mogoče razlikovati posamičnih odtisov stopinj od volčjih. Stopinje psov pogosto vodijo cikcakasto, v krogu, loku, izven poti in nazaj, medtem ko se volk giblje z namenom in odločno, kar pomeni, da so sledi poravnane, koraki pa ozki. Vseeno pa je volčje stopinje včasih težko razlikovati od pasjih sledi, zlasti na območjih, na katerih prevladuje človek, zato je običajno potrebno vodenje izkušenega raziskovalca ali stezosledca. Da bi z gotovostjo razločili volčjo stopinjo od stopinje psa, je pogosto potrebna molekularna genetska analiza bioloških vzorcev, vzetih ob sledi (iztrebki ali urin) ali pa posnetek živali, pridobljen s pomočjo fotopasti.

Volčja stopinja in volčja sled
Ilustracija: Igor Pičulin

Običajno ima odtis volčje stopinje med srednjima dvema prstnima blazinicama več prostora kot pasji odtis in večjo metakarpalno blazinico. Črta, ki povezuje sprednje robove zunanjih prstnih blazinic, se pogosto ne dotika zadnjih robov srednjih prstnih blazinic volka, medtem ko pri psu ta črta običajno poteka skozi sredino srednjih dveh prstnih blazinic (Černe in sod., 2019; ilustracije: Igor Pičulin).

Volčji iztrebki običajno vsebujejo dlako, koščke kosti in druge znake njihovega večinoma mesojedega načina prehranjevanja. Iztrebki odraslih volkov so po velikosti podobni iztrebkom velikega psa, pogosto je mogoče opaziti tudi dlako, medtem ko imajo iztrebki domačega psa običajno enotnejšo teksturo in obliko brez opazne dlake in koščkov kosti. Volčji iztrebki imajo tudi značilen in močan vonj.

Stopinja evrazijskega šakala z združenimi blazinicami sprednjih dveh prstov (a), stopinja lisice (b) in stopinja risa (c) (Ilustracije: Igor Pičulin)

• S ČIM SE PREHRANJUJEJO VOLKOVI?

Volkovi so generalistični in oportunistični mesojedci: hranijo se z najbolj razpoložljivimi in dostopnimi vrstami v svojem življenjskem prostoru, njihova prehrana se tako lahko razlikuje glede na geografsko območje kot tudi glede na letni čas. V glavnem se prehranjujejo z velikim plenom, zlasti s prostoživečimi parkljarji (navadni jelen, srna, damjak, gams, muflon in divji prašič). Bobri lahko predstavljajo velik del njihove prehrane na območjih, kjer vrsti sobivata (Nowak in sod. 2011; Mysłajek in sod., 2021).

Volkovi lahko svojo prehrano dopolnjujejo z mrhovino, majhnimi vretenčarji, nevretenčarji in celo rastlinami. Če niso primerno zavarovane, bodo volkovi napadli tudi domače živali, vključno s psi. Volkovi opravljajo pomembne ekosistemske storitve, na primer preko prehranjevanja s srednje velikimi plenilci kot so divji psi, lisice (Martins in sod., 2020) ali evrazijski šakali (Krofel in sod., 2017).

Odrasli volk potrebuje okoli 3 do 5 kg mesa na dan. Volkovi dnevno prepotujejo od 20 do 30 km, včasih pa tudi med 40 in 70 km, patrolirajo po svojem ozemlju in iščejo hrano, pri tem pa jim pomagata izjemno dober sluh in zelo razvit voh. Čeprav volkovi živijo v tropih (družinskih skupinah), pa lahko celo en sam volk ubije odraslega jelena. Kadar lovijo, ponavadi utrudijo plen s preganjanjem, pri čemer lahko dosežejo hitrost okoli 50 do 60 km/h. Na ta način volkovi uplenijo predvsem živali, ki so v slabši telesni pripravljenosti, zato imajo pomembno ekološko vlogo pri vzdrževanju zdravja in kondicije populacij plena.

• RAZMNOŽEVANJE VOLKA

Volkovi se razmnožujejo samo enkrat letno: par se pari med januarjem in marcem, odvisno od zemljepisne širine, brejost pa običajno traja okoli 63 dni, tako kot pri psu. Ponavadi se v brlogu med marcem in majem skoti tri do šest slepih mladičev pokritih s kratko temno dlako. Mladiči odprejo oči 10 do 14 dni po skotitvi, po 4 tednih pa začnejo izhajati iz brloga in raziskovati okolico. Po 14 tednih so mladiči običajno dovolj veliki, da zapustijo brlog. Odrasli volkovi jih pripeljejo na rendezvous mesta, kjer ostanejo, dokler niso dovolj stari, da se jim pridružijo pri lovu, običajno je to v septembru ali celo kasneje. Volkovi dosežejo odraslo velikost po 10 do 12 mesecih, spolno in družbeno pa dozori okoli drugega leta starosti.

• ŽIVLJENJSKI PROSTOR VOLKA

Volkovi lahko preživijo ob raznoliki prehrani in v raznovrstnem življenjskem prostoru. V Severni Ameriki in Aziji živijo v prostrani tundri, prerijah, stepah, polpuščavskih območjih, gorah in severnih gozdovih. V Evropi ponavadi živijo v mozaični krajini, kjer se prepletajo gozdovi in odprta območja, vključno s kmetijsko krajino. Ta prilagodljivost na vse vrste življenjskega okolja je volku zagotovila odpornost, hkrati pa tudi povečala konflikte z interesi ljudi ter otežila ohranjanje volkov na območjih, ki jih uporablja človek. Ločevanje območij, na katerih živijo velike zveri od tistih, kjer živijo ljudje, kot ga predlagajo severnoameriški avtorji, v Evropi ni mogoče (Boitani in Ciucci, 2009). V Evropi se volkovi pogosto pojavljajo v kulturni krajini z gostim cestnim omrežjem in številnimi človeškimi dejavnostmi. Na teh območjih lahko teritorij vsakega tropa zajema več človeških naselij in celo manjših mest. Zato so za volkove izredno pomembna območja z zadostnim kritjem v obliki gostega rastlinstva (npr. gozdovi in grmovje) in z omejenimi človeškimi vplivi. To so ključna območja življenjskega prostora volkov, zlasti za počitek in parjenje. Za upravljanje ni druge možnosti, kot da volkove skušamo čim bolj vključiti v krajino, v kateri prevladuje človek.

• VEDENJE

Volkovi so zelo teritorialne živali. Živijo v tropih, katerih člani sodelujejo pri lovu, razmnoževanju in varovanju svojega teritorija. Trop je razmnoževalna enota: to je družinska skupnost dveh staršev in njunih mladičev. Ponavadi se razmnožujeta le starša, vendar lahko v določenih okoliščinah pride do dvojnega razmnoževanja. V tropu je, odvisno od regije, povprečno od tri do 11 volkov. Običajno so tropi večji v času med poletjem in začetkom zime, ko so lahko v njih istočasno prisotni tako mladiči tekočega leta kot tudi nekateri mladi volkovi prejšnjega leta. Enoletni volkovi pogosto v zimskem času zapustijo svoj rodni trop.

Velikosti teritorijev volkov se precej razlikujejo in so odvisne od dostopnosti plena na vsakem območju, geografskih značilnosti območja in ravni človeške dejavnosti. Ko se volčji par naseli na nekem območju, zavzame določen teritorij in osnuje družinsko skupnost, ki se vsako leto uravnava sama. Gostota populacije volkov ne more rasti v nedogled, saj vsak trop aktivno brani svoj teritorij pred volkovi sosednjega tropa. Volkovi s tuljenjem in označevanjem z vonjem vzpostavijo meje svojega teritorija. Notranja raba teritorija se med letom spreminja in je v največji meri odvisna od količine plena ter razmnoževalnih aktivnosti. V času sezone parjenja volkovi ostanejo v bližini brloga in rendezvous mest ali pa se tja redno vračajo. V drugih mesecih leta pa se gibajo širše po teritoriju, vendar pa vedno obstajajo določene poti in mesta, ki so volkovom ljubša in jih pogosteje uporabljajo.

Volkovi so običajno najbolj aktivni ponoči in v polmraku skladno s prehranjevalnimi navadami svojega plena, in ko so človeški vplivi najmanjši. Kljub temu pa so volkovi lahko aktivni tudi podnevi, zlasti na območjih z majhnimi človeškimi vplivi.

• ZAKAJ VOLKOVI TULIJO?

S tuljenjem se volkovi neposredno sporazumevajo na daljavo. Tuljenje ima različne vloge v družbenem življenju tropa in med tropi. Volkovi tulijo, da bi ohranili stik med člani tropa, zlasti med starševskim parom in mladiči ter da bi okrepili družbene odnose znotraj tropa ali branili teritorij pred vsiljivci. Tuljenje ima za člane tropa tudi družben pomen ter pomaga usklajevati odhode, srečanja in gibanje posameznih osebkov na teritoriju (npr. pri lovu). Navsezadnje je tuljenje tudi mehanizem s katerim volkovi v realnem času potrjujejo svojo prisotnost in posedovanje teritorija, kar zmanjšuje število antagonističnih srečanj z migratornimi volkovi ali volkovi iz bližnjega tropa.

▪ INTERAKCIJE MED VOLKOM IN ČLOVEKOM

Zaradi pravne zaščite, izboljšanja življenjskih pogojev in plenske baze se volkovi vračajo na območja v Evropi, kjer že dalj časa niso bili prisotni. Ta proces prinaša številne konflikte zaradi napadov na domače živali, predvsem ovce pa tudi koze, govedo, konje, osle in severne jelene.

Konflikt med velikimi zvermi in človekom sega v same začetke udomačevanja. V odziv nanj so podeželske skupnosti razvile več orodij in tehnik za zmanjševanje plenjenja domačih živali s strani volkov, vključno z uporabo različnih pasem pastirskih psov (Rigg, 2001). Pastirji so tem psom včasih namestili posebne ovratnice, da bi zaščitili njihova grla pred ugrizi volkov. Za varovanje domačih živali ponoči so uporabljali različne ograde. Pašne skupnosti so razvile tudi več naprav in kamnitih objektov kot pasti za lovljenje in ubijanje volkov, običajno na poteh, ki jih volkovi pogosto uporabljajo v bližini vasi ali pašnikov (Álvares in sod., 2011). Dele volčjih teles so nekoč uporabljali za zdravljenje bolezni pri ljudeh ali domačih živalih (González in sod., 2019), simbolična podoba volka pa je izražena v številnih pravljicah, prepričanjih in običajih.

To dokazuje, da so volkovi pomembno vplivali na razvoj kulturne dediščine, etnografije in običajev. Tovrstna kulturna dediščina lahko obogati turistične programe, povezane z volkovi, in posledično lokalni skupnosti prinese dodatne koristi, kar lahko poveča strpnost do volkov.

▪ NAPADI VOLKOV NA LJUDI

V javnosti in medijih se pogosto razpravlja o nevarnosti, ki jo volkovi predstavljajo za varnost ljudi. Napadi volkov so redki, navadno so povezani z naslednjimi dejavniki tveganja (Linnell in sod., 2002):

- **steklini** je mogoče pripisati večino primerov napadov volkov po svetu. Zaradi rednih programov cepljenja, ki se izvajajo na gozdnih območjih, pa le ta za Evropo predstavlja zelo majhno tveganje,
- **habituacija**, ko volkovi izgubijo strah pred človekom, kar poveča tveganje napada,
- **močno spremenjeno okolje** z malo ali nič naravnega plena, visoko populacijsko gostoto ljudi, ki bivajo v slabih družbenogospodarskih razmerah, in nezaščiteni viri človeške hrane, s katerimi se lahko hranijo volkovi, tudi lahko povečajo tveganje za napad.

V nedavnem pregledu napadov volkov (Linnell in sod., 2021) med leti 2002 in 2020, je bilo zabeleženih 12 napadov volkov (s 14 žrtvami) v Evropi in Severni Ameriki, dva od teh (oba v Severni Ameriki) pa sta bila usodna. Glede na to da je v Severni Ameriki skoraj 60.000 volkov, v Evropi (brez Rusije in Belorusije) pa 17.000, pri čemer si vsi delijo prostor s stotinami milijoni ljudi, je tveganje za napad volka očitno zelo majhno.

Večina volkov ni nevarna, toda tveganje obstaja pri habituiranih osebkih, ki so jih ljudje zadrževali v ujetništvu in zlasti pri osebkih, ki so deležni pogojevanja s hrano, zaradi namernega ali nenamernega hranjenja. V redkih primerih lahko pride do nepredvidljivih in neizzvanih dogodkov. Ključnega pomena je, da preprečimo nastanek nevarnih situacij in se pravilno odzovemo na takšne situacije, ko se pojavijo. Zelo pomembno je odstraniti vire hrane, ki so v bližini človeških naselij ali omogočajo povezovanje hrane z ljudmi (LCIE, 2019; Linnell in sod., 2021). To vključuje odlagališča odpadkov in namerno hranjenje volkov, na primer za namene opazovanja ali fotografiranja volkov (Nowak in sod., 2021a).

Večina informacij v prilogi je bila povzeta po informacijah, ki so na voljo na spletni strani projekta LIFE WOLFALPS EU in CARNIVORA DINARICA. Za več informacij o volkovih obiščite:

<https://www.lifewolfalps.eu/sl/>

<https://www.dinapivka.si/velike-zveri-in-sobivanje/velike-zveri/volk/biologija-ekologija-in-vedenje/>

Naslov:

Nepotrošna raba volkov v turizmu: smernice za odgovorno ravnanje

Avtorji:

Irena Kavčič, Francisco Álvares, Elisa Avanzinelli, Luigi Boitani, Irene Borgna, Yorgos Iliopoulos, Miha Krofel, John Linnell, Sabina Nowak, Ilka Reinhardt, Robin Rigg, Ricardo N. Simon, Laura Scillitani, Astrid Vik Stronen, Igor Trbojevič, Theresa Walter and Aleksandra Majič Skrbinšek

Uredniki:

Irena Kavčič, Robin Rigg

Pregled besedila:

Bernarda Bele, Maja Jelenčič, Franc Kljun, Marjeta Konec, Meta Mavec

Izdajatelj:

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo

Oblikovanje:

Agena studio d.o.o.

Naslovna fotografija:

Francesco Panuello

1. elektronska izdaja

Publikacija je nastala v okviru projekta LIFE WOLFALPS EU – s finančno podporo finančnega mehanizma Evropske unije LIFE.

Ljubljana, marec 2022

O projektu

Akronim: LIFE WOLFALPS EU

Ime projekta: Izvajanje usklajenih aktivnosti za izboljšanje sobivanja z volkovi na območju Alp

Šifra projekta: LIFE18 NAT/IT/000972

Trajanje projekta: 01/09/2019 – 30/09/2024

Spletna stran: www.lifewolfalps.eu

Projektne partnerji

Aree Protette
Alpi Marittime

Aree Protette
Alpi Cozie

Aree Protette
Appennino
Piemontese

Aree Protette
dell'Ossola

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI
DI TORINO

TORINO
METROPOLI
Città metropolitana di Torino

eurac
research

OFB
OFFICE FRANÇAIS
DE LA BIODIVERSITÉ

DOLOMITI
BELLUNESI
PARCO NAZIONALE

HBLFA
Raumberg-Gumpenstein
Landwirtschaft

REGIONE
LIGURIA

Regione
Lombardia

ERSAF
ENTE REGIONALE PER I SERVIZI
ALL'AGRICOLTURA E ALLE FORESTE

Univerza v Ljubljani

Région Autonome
Vallée d'Aoste
Regione Autonoma
Valle d'Aosta

ZAVOD za GOZDOVE
SLOVENIJE

vetmeduni

Sofinancerji

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Fondazione
Capellino

Liberté • Égalité • Fraternité
RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

FONDATION
FRANÇOIS
SOMMER

FONDATION
PRINCE ALBERT II
DE MONACO

Federal Ministry
Republic of Austria
Climate Action, Environment,
Energy, Mobility,
Innovation and Technology

PRÉFET
DE LA RÉGION
AUVERGNE-
RHÔNE-ALPES

www.lifewolfalps.eu • info@lifewolfalps.eu

